כג. האם גם באילן שייך שתפסיק רשות עני באמצע?

בפירות האילן לא תמצא שבאת רשות עני באמצע, שאין לקט ופרט באילן (רע"ב ד"ה אם באת).

כד. היתה סאה תבואה עקורה וסאה שאינה עקורה, באיזה אופן אינה שכחה?

מה שאמרנו שאינה שכחה הוא דוקא בשכח שניהם, אבל אם שכח עקורה ולא שכח שאינה עקורה, היתה שאינה עקורה מצלת על העקורה שאצלה (מ"ט, רע"ב ד"ה עקורה).

משנה י'

כה. באיזה סוג קצירה אין שכחה, ומדוע?

תבואה שקצרה בעודה לחה כדי להאכיל לבהמה, או שקצרה כדי לאסור בה עומרים אחרים, וכן שומין שלקטן כדי לאגוד בהן שומים אחרים, אין בהם שכחה (מ"י, רע"ב ד"ה שנתנה - ד"ה אגודי), והטעם, שכל אלו נחשבים שעדיין לא היה להם גמר מלאכה, ודבר שלא היה לו גמר מלאכה אין לו שכחה כמבואר סוף פרק חמישי (מלאכ"ש).

כו. אגודות השום והבצלים, האם יש בהם שכחה, ומדוע?

דרך שומין ובצלים שעושים מהן אגודות קטנות וחוזרים ואוגדים בחמש או שש מאלו הקטנות לאגודה אחת, ואם שכח את אותן האגודות הקטנות, אינן שכחה, משום שהוא כמעמר למקום שאינו גמר מלאכה, שמבואר סוף פרק חמישי שאינם שכחה (מ"י, רע"ב ד"ה ואגודות).

כז. האם שייך שכחה בדברים הטמונים בארץ כגון בצלים?

כל הטמונים בארץ, דהיינו דבר שהנאכל ממנו הוא טמון תחת הקרקע, כמו הצנון והבצל והשום והלפת והלוף, לדעת רבי יהודה אין להם שכחה, שנאמר שדך, מה שדה בגלוי אף כל בגלוי, פרט לטמון (מ"י, רע"ב ד"ה רבי יהודה). וחכמים אומרים שיש שכחה אף למינים הטמונים, ומה שדרש רבי יהודה מהמקרא של שדך, אומרים חכמים שכתוב שדך דמשמע גלוי, וכתוב קצירך דמשמע נמי גלוי, הרי זה מיעוט אחר מיעוט, ואין מיעוט אחר מיעוט אלא לרבות, ומרבים את הטמון (שם, רע"ב ד"ה וחכמים). ואין הלכה כרבי יהודה (רע"ב שם).

משנה י"א

כח. הקוצר או מעמר בלילה, האם יש לו שכחה?

הקוצר בלילה או מעמר, יש לו שכחה (מי"א).

כט. הסומא שקצר או עימר, האם יש לו שכחה?

הסומא שקצר או עימר, בין ביום בין בלילה יש לו שכחה (מי"א, רע"ב ד"ה והסומא).

ל. היה מתכוין ללקט את הגסים, האם יש שכחה בדקים, ומה דין הגסים ששכח?

אם היה מתכוין ליטול את הגס הגס, אין לו שכחה אפילו לדקין (מי"א, רע"ב ד"ה אם היה). דהיינו בודאי דלא מיבעיא דלגסים אין שכחה, אלא אפילו לדקים אין שכחה (עיין תוי"ט ד"ה ליטול, תפא"י, מלאכ"ש), וכן מבואר בירושלמי (שם). ולדעת הרא"ש דוקא ברקים אין שכחה, כיון שלא נתכוין להם, אבל בגסים יש שכחה (מלאכ"ש).

לא. התנה בשעת הקצירה שיטול את מה שישכח, האם מועיל תנאו?

אם אמר, הרי אני קוצר על מנת שמה שאני שוכח אני אטול, יש לו שכחה (מי"א), מפני שהתנה על מה שכתוב בתורה, והמתנה על מה שכתוב בתורה תנאו בטל (רע"ב ד"ה על מנת).

פרק שביעי

כל זית

משנה א'

א. האם יש שכחה בזיתים?

במשנה מבואר שיש שכחה לזיתים, ודעת רבי יוסי בסיפא שאין שכחה לזיתים, ולדעה אחת בירושלמי רבי יוסי סובר שאין בכלל שכחה לזיתים, ששכחה בזיתים לומדים מגזירה שוה מעומר, ורבי יוסי לא סובר גזירה שוה זו. אמנם לסברא שניה שם גם לרבי יוסי יש שכחה בזיתים, ומה שאמר במשנתינו שאין שכחה לזיתים, הוא על הזמן שבא אדרינוס קיסר והחריב את כל הארץ ולא היו זיתים מצויין, שמחמת חשיבותם הרי הם ניכרים לעצמם ואין בהם שכחה, אבל בזמן שזיתים מצויין מודה רבי יוסי דיש שכחה לזיתים (מ"א, רע"ב ד"ה רבי יוסי, ועיין בביאור הגר"א בשנות אליהו).

ב. שכח למסוק זית, האם ובאיזה אופן אינו נחשב שכחה?

אמרה תורה, ושכחת עומר בשדה, עומר שאתה שוכחו לעולם, יצא עומר שאתה זוכרו לאחר זמן שאינו שכחה (רע"ב ד"ה כל זית). ולכן כל זית שניכר לעצמו, כגון שיש לו שם בשדה לעצמו, ושכחו, אינו שכחה (מ"א).

ג. מה נחשב שיש לזית שם בשדה לעצמו?

אם יש לו שם מחמת שמו או מעשיו או מקומו (מ"א).

ד. מה הוא שם שיש לו מחמת שמו?

זית שיש לו שם בשדה אפילו כזית הנטופה בשעתו, דהיינו שעל שם שהוא נוטף שמן קראו לו נטופה, אף על פי שאינו נוטף בכל שנה, הואיל והעלו לו שם זה על שהוא נוטף בשעתו, אם שכחו אינו שכחה (מ"א, רע"ב ד"ה כזית הנטופה, ועיין בתורעק"א אות ע'). וכן אם קראוהו שפכוני, על שם שזיתיו שופכים שמן הרבה, או בישני, על שם שהוא מבייש כל שאר אילנות מרוב השמן שיוצא ממנו יותר מחביריו, אין בו שכחה (מ"א, רע"ב ד"ה שופכני וד"ה בישני).

ה. מה הוא שם שיש לו מחמת מעשיו?

כגון שהיה זית שהיה עושה זיתים מרובים, ובזה היה ניכר מכל אילנות שבשדה (מ"א, רע"ב ד"ה שהוא עושה).

ו. מה הוא שם שיש לו מחמת מקומו?

כגון שהיה עומד בצד הגת או בצד הפירצה, ובזה היה ניכר מכל אילנות שבשדה (מ"א).

ז. האם יש אופן שאף לזית נטופה או בישני וכיו"ב יש שכחה?

מי שהיו כל זיתיו נטופה או שופכני או בישני יש להם שכחה (רע"ב ד"ה רבי יוסי).

ח. כמה אילנות הרי הם שכחה בזיתים וכמה לא?

בסתם זיתים שנים שכחה, ושלשה אינן שכחה (מ"א), והוא כדעת בית הלל בפ"ו מ"ה ששני עמרים שכחה שלשה אינם שכחה, אבל לדעת בית שמאי שם שלשה שכחה וארבעה אינם שכחה (רע"ב ד"ה שנים).

משנה ב'

ט. זית שנמצא עומד בין שלש שורות של שני מלבנים ושכחו, האם נקרא שכחה, ומדוע?

היו שלש שורות של אילני זיתים ובין שורה ראשונה לשניה ערוגה מרובעת, וכן בין שורה שניה לשלישית, ושכח אילן אמצעי שבשורה האמצעית, אינה שכחה, שהאילנות שסביביו הסתירוהו, והרי זה דומה למה ששנינו לעיל חפוהו בקש או עמדו עניים בנגדו אינו שכחה (מ"ב, רע"ב ד"ה שלש).

י. באיזה זית לא שייך שכחה אף שאין לו שם מיוחד?

זית שיש בו סאתים ושכחו, אינו שכחה (מ"ב).

יא. באיזה אופן יש שכחה אפילו לזית שיש שם בפני עצמו?

מה שאמרנו לעיל שזית הנטופה בשעתו ששכחו אינו שכחה, זה אמור בזמן שלא התחיל בו, אבל התחיל בו ושכחו הרי זו שכחה עד שיהיה בו סאתים (מ"ב, רע"ב ד"ה במה דברים אמורים).

יב. ממתי נחשבים הזיתים שבזית לשכחה?

אם נזכר בעל הזיתים מן הזיתים ששכח באילן בעוד שיש לו זיתים תחתיו יכול לחזור וללקטן, ולא נחשב שכחה מה ששכח בראש האילן אלא לאחר שלא נשארו לו זיתים תחת האילן (מ"ב, רע"ב ד"ה כל זמן). ודעת רבי מאיר שדוקא כשבדק המלקט בכל מחכואי הזיתים, אז הוי הנשאר לעניים בשאין לבעל האילן זיתים תחתיו, אבל כל זמן שלא בדק המלקט בכל מחבואי הזיתים, אף על פי שאין זיתים תחתיו יבול לחזור וללקט (מ"ב, רע"ב ד"ה משתלך המחבא). ואין הלכה כרבי מאיר (רע"ב שם).

משנה ג'

יג. מה הוא פרט?

הפרט האמור בתורה ופרט כרמך לא תלקט הוא הנושר בשעת הבצירה (מ"ג, רע"ב ד"ה איזהו).

יד. באיזה אופן הנושר בשעת הבצירה אינו פרט?

היה בוצר, חתך את האשכול ונחתך ממנו גרגר, הסתבך האשבול בעלים ועל ידי כך נפל לארץ ונפרט, או שנפל מידו לארץ ונפרט, הרי הוא של בעל הבית הואיל ולא נפרט ררך בצירה (מ"ג, רע"ב ד"ה עקץ - דיה חרי הוא).

טו. האם מותר להניח כלכלה תחת הגפן בשעה שהוא בוצר, ומדוע?

הנותן סל תחת הענבים כדי שיפול הפרט לתוכו, הרי זה גוזל את העניים, דפרט בנשירתו זכו בו עניים קודם שיגיע לארץ, ועל זה נאמר אל תסג גבול עולים (מ"ג, רע"ב ד"ה המניח).

משנה ד'

טז. מה הוא הכתף באשכול ענבים, ומתי נקרא שאין לו כתף?

השרביט האמצעי של האשכול מחוברים בו אשכולות קטנות הרבה, וכשהן שוכבים זה על זה כמשאוי שעל כתפו של אדם הוא נקרא כתף, וכשהן מפוזרים בשרביט אחד לכאן ואחד לכאן אין כאן כתף (רע"ב ד"ה כתף).

יז. מה הוא הנטף באשכול ענבים?

הנטף הן הגרגרים של ענבים המחוברים בסוף השרביט שרגילים להיות תלוים שם ענבים הרבה, ועל שם שענביו נוטפות למטה נקרא נטף (רע"ב ד"ה נטף).

יח. מה הם עוללות האמורות בתורה, ומדוע נקראות כך?

איזוהי עוללת האמורה בתורה וכרמך לא תעולל, כל שאין לה לא כתף ולא נטף, שבלשון המקרא קורא לאשכול שאין לו לא כתף ולא נטף עולל, לפי שהוא לפני שאר האשכולות כעולל לפני האיש (מ"ד, רע"ב ד"ח איזו היא).

יט. אשכול שיש לו כתף ולא נטף, או להיפך, האם נקרא עוללת?

אם יש לו כתף או נטף, הרי הוא של בעל הבית (מ"ד).

כ. ספק אם אשכול זה הוא עוללת, מה דינו?

אם היה ספק, כגון שנראים האשכולות הקטנות התלויות בשרביט כאילו שוכבות זו על זו ואין שוכבות יפה, ולכן הוי ספק אם יש לה כתף אם לאו, הרי הוא לעניים (מ"ד, רע"ב ד"ה ואם ספק).

כא. חתך ענף גדול שבו מחוברים הרבה אשכולות, והיו ביניהם גם עוללות, מה דינן?

אם עוללת זו נחתכת יחד עם האשכול, הרי היא של בעל הבית, ואם לאו, הרי היא של עניים (מ"ד).

כב. אשכול שיש בו גרגירים יחידים, האם נחשב עוללת?

אשכול שאין לו אשכולות קטנות שוכבות זו על זו אלא הגרגרים מחוברים בשרביט עצמו, לדעת רבי יהודה הרי הוא אשכול. שנאמר ונשאר בו עוללות כנוקף זית שנים שלשה גרגרים. משמע ששנים שלשה גרגרים הם עוללות, אבל יותר מכאן אשכול. וחכמים אומרים, שהרי זו עוללת, משום שלא חשובים הגרגרים השוכבים זה על זה להקרא כתף. והלכה כחכמים (מ"ד, רע"ב ד"ה רבי יהודה וד"ה וחכמים).

משנה ה'

כג. מי שהוא מדלל את הגפנים שבכרמו, האם יכול לעקור גם גפנים שיש בהם עוללות?

דעת רבי יהודה שכשם שהוא מדל בתוך שלו, כן הוא מדל בשל עניים (מ"ה), אף על פי שיש בהם פאה או עוללות של עניים, שסובר רבי יהודה שעניים דין שותף יש להם, וכשם שבשותפות כמו שהוא מדל בשלו כך מדל בשל חבירו אף עניים כן (מ"ה, רע"ב ד"ה כך הוא), ודעת רבי מאיר שבשלו הוא רשאי ואינו רשאי בשל עניים (מ"ה), שהוא סובר שעניים דין קונה יש להם בחלקם, וכשם שהמוכר לחבירו עשר אשכולות אסור ליגע בהן, אף בשל עניים כן (רע"ב ד"ה רכבי מאיר). והלכה כרבי יהודה (רע"ב שם).

משנה ו'

כד. מה הוא רבעי ומה דינו?

הנוטע כל עץ מאכל, בשנה הרביעית מעלה הפירות לירושלים ואוכלם שם בקדושת מעשר שני, או פודה אותם ומעלה הדמים לירושלים, שנאמר ובשנה הרביעית יהיה כל פריו קדש הלולים, ודרשינן הלולים כמו חלולים, דהיינו שאמרה התורה חללהו ואחר כך תאכלהו (רע"ב ד"ה ברם).

כה. הפודה פירות רבעי, האם צריך להוסיף חומש כדין מעשר שני?

לדעת בית שמאי אין לו חומש, שאף על פי שטעון פדיון כמעשר שני אין הבעלים מוסיפים את החומש, דלא כתבה תורה בו חומש (מ"ו, רע"ב ד"ה בית שמאי). ובית הלל סוברים שצריך להוסיף חומש, שלומדים גזירה שוה קדש קדש ממעשר, מה מעשר יש לו חומש אף רבעי יש לו חומש. ובית שמאי לא לומדים קדש קרש ממעשר (שם, רע"ב ד"ה ובית הלל).

כו. האם רבעי חייב בביעור?

לדעת בית שמאי לרבעי אין ביעור, דהיינו שאינו חייב לבערו מן הבית בערב פסח של רביעית ושל שביעית כשמבער המעשרות, כמו שנאמר בערתי הקדש מן הבית (מ"ו, רע"ב ד"ה ואין לו). ולדעת בית הלל יש לו ביעור, שבית הלל לומדים גזירה שוה קדש קדש ממעשר, מה מעשר יש לו חומש ויש לו ביעור אף כרם רבעי יש לו חומש ויש לו ביעור. ובית שמאי לא לומדים גזירה שוה זו (שם, רע"ב ד"ה ובית הלל).

כז. כרם רבעי, האם חייב במתנות עניים, ומה עושים בהם?

לדעת בית שמאי כרם רבעי יש לו פרט ויש לו עוללות, שלענין זה דינו כחולין, והעניים פודין את הפרט והעוללות ואוכלים אותן במקומן ומעלין הדמים לירושלים (מ"ו, רע"ב ד"ה והעניים). ובית הלל סוברים שלומדים גזירה שוה רבעי ממעשר, ומעשר שני ממון גבוה הוא, לכן אין לעניים חלק ברבעי, ודורכים הבעלים העוללות עם שאר היין והבעלים מעלים הכל לירושלים (שם, רע"ב ד"ה ובית הלל אומרים כזלו).

משנה ז'

כח. כרם שכולו עוללות, למי שייכים הענבים?

כרם שכולו עוללות, לדעת רבי אליעזר הכל לבעל הבית, ולדעת רבי עקיבא הכל לעניים (מ"ז).

כט. מהיכן למד רבי אליעזר דין זה?

שנאמר כי תבצור כרמך לא תעולל אחריך, ואם אין בציר מנין עוללות (מ"ז).